

ДЕМОКРАЦИЯ И ЧОВЕШКИ ПРАВА

ПОЛИТБАРОМЕТЪР

Година 25, брой 6
Ноември-декември

Борис Попиванов

Оставката на кабинета Желязков изправи страната пред поредни предсрочни избори.

Масовите граждански протести препотвърдиха нелегитимността на модела на управление, олицетворяван от Бойко Борисов и Делян Пеевски.

България влиза в еврозоната в условията на политическа криза и социални страхове.

ДЕМОКРАЦИЯ И ЧОВЕШКИ ПРАВА

ПОЛИТБАРОМЕТЪР

Година 25, брой 6
Ноември-декември

Съдържание

1.	ВЪНШНОПОЛИТИЧЕСКА ДИНАМИКА	2
2.	РАЗВИТИЕ НА ПОЛИТИЧЕСКАТА СИТУАЦИЯ	3
3.	СЪСТОЯНИЕ НА ПАРТИЙНАТА СИСТЕМА	6
4.	ПРОГРЕСИВНИЯТ ПОЛИТИЧЕСКИ И ОБЩЕСТВЕН ДНЕВЕН РЕД	10
5.	ОСНОВНИ ИЗВОДИ, ПРОГНОЗИ И ПРЕПОРЪКИ	11

1

ВЪНШНОПОЛИТИЧЕСКА ДИНАМИКА

България в новото развитие на украинския конфликт. Военните действия в Украйна продължават на фона на усилена и крайно противоречива дипломатическа динамика, характеризираща се с постоянни обрати и неясни резултати. Страни като България виждат две тенденции – едната от тях, олицетворявана от президента на САЩ Доналд Тръмп, и изразяваща се в претенцията за изработване на мирен план в успореден диалог с Москва и Киев; и другата, представлявана от големите западноевропейски държави, твърдо подкрепящи териториалната цялост на Украйна и настояващи за участие на Европейския съюз (ЕС) в преговорния процес. София избира да следва и двете тенденции. На регулярните ежемесечни срещи на върха на ЕС министър-председателят Росен Желязков и външният министър Георг Георгиев застават ясно зад европейско участие на масата за преговори и пледират за гаранции за целостта на Украйна. В практически план България се включи, заедно с други 23 държави-членки, в споразумението за отпускане на заем от 90 млрд. евро за Украйна, обезпечен от тези държави, а не от замразени руски активи. Решението на София да постави активите на руската компания „Лукойл“ под държавен контрол бе публично мотивирано със стремежа „да не се финансира войната в Украйна“. И същевременно водещи български политици, между които президентът Румен Радев, лидерът на партията-мандатодател ГЕРБ Бойко Борисов и дори същият премиер Желязков, се изказаха в полза на усилията на Тръмп за мир. Ако при Радев това е последователно поведение, а при Желязков типично лавиране, най-интересна е позицията на Борисов. След близо четири години безусловна проукраинска реторика Борисов неочаквано стигна дотам да отстрани украинското знаме от централата на своята партия, под предлог, че това е било изискване на гостуваща китайска делегация, и да декларира, че „Русия не може да загуби тази война“, в противоречие с досегашните му оценки.

Еврозоната. Членството на България в еврозоната, настъпващо на 1 януари 2026 г., се разглеждаше

от правителството на Желязков като негово основно постижение. В София бе свикана специална международна конференция, „България на прага на еврозоната“, която събра президента на Европейската централна банка Кристин Лагард, еврокомисаря по икономика Валдис Домбровскис и директорката на Международния валутен фонд Кристилина Георгиева. Както на този форум, така и след него България получаваше силно положителни сигнали за подкрепа. Отношенията между София и Брюксел обаче не са само идилични. Вярно е, че Европейската комисия отпусна на страната новия транш по Плана за възстановяване и устойчивост в размер от 1,47 млрд. евро, но значителна сума пари бе блокирана заради фактическия отказ на София да реформира антикорупционната си комисия.

Американският вектор. Визитата на помощник-държавния секретар на САЩ Кристофър Смит бе ключовото събитие, демонстриращо нарастващия американски интерес към България. По традиция две са темите, около които се концентрира подходът на Вашингтон към София: енергийната диверсификация и военното сътрудничество. Първата тема намира развитие в подготовката за изграждане на 7-и и 8-и блокове на атомната централа в Козлодуй от американски компании, както и в ускорената работа по Вертикалния газов коридор, призван да замени руските източници на газ в Източна Европа с американски ресурси. Втората тема навлезе в нова фаза след доставката на последните поръчани от България изстребители Ф-16. Предстои допълнително превъоръжаване на българската армия с американска техника. Трябва да се отчете и задълбочаващото се партньорство по тези въпроси между държавите от Източна Европа, получило организационен израз в срещата на върха на Източния фланг на НАТО в Хелзинки с участието на българския премиер Росен Желязков. Независимо от динамиката в двустранните отношения между България и САЩ, обаче, централен проблем за българските управляващи, каквито са санкциите по Закона „Магнитски“, не се преразглежда.

2

РАЗВИТИЕ НА ПОЛИТИЧЕСКАТА СИТУАЦИЯ

Бюджетната процедура. Предишното издание на настоящия Политбарометър, анализиращо политическите процеси през септември и октомври, констатира стабилизация на управлението под водещата роля на партията Движение за права и свободи – Ново начало (ДПС-НН) и нейния лидер Делян Пеевски, но предупреди за рисковете за властта, произтичащи от критично важната бюджетна процедура. Действително, изглеждаше, че парламентарното мнозинство е политически непробиваемо, а гражданската протестна активност недостатъчна за промяна. Бюджетната процедура обаче преобърна първоначалните представи и провокира изненадваща за почти всички наблюдатели политическа криза.

Повод за настъпилия политически трясък несъмнено бе арогантният подход на управляващите към бюджета. Проектът за бюджет бе разкритикуван от повечето финансови експерти като нереалистичен (с надценена приходна част), опасен (с поемане на нови дългови тежести) или вреден (с увеличен данъчен натиск върху бизнеса). Забележително е, че с изключение на финансовия министър Теменужка Петкова никой от лидерите на управляващите партии не защити проекта в неговата цялост, а лидерът на ГЕРБ Бойко Борисов дори се дистанцира от него. За сметка на това всички го определиха като „единствено възможен“. Получи се парадоксална ситуация, в която правителството обвини за бюджета опозицията, и по-скоро наследството на „разхителни“ бюджети, оставено от „Продължаваме промяната – Демократична България“ (ППДБ).

Липсата на ясна политическа отговорност бе компенсирана от уникална решителност бюджетът да бъде приет във вида, в който е внесен, без никакви корекции. Българската парламентарна история не познава подобен случай. Винаги досега бюджетната процедура е отразявала искания на опозиционни сили или на заинтересовани професионални общности. Този път управляващите ясно заявиха, че не биха приели никое предложение. Към тази недIALOGИЧНОСТ следва да добавим и намерението за погаване на обичайни парламентарни практи-

ки и срокове. Времето за внасяне на допълнителни предложения бе сведено до минимум, а парламентарните комисии опитаха да приключат работата си без дебати. Внушението на властта „ще правим каквото си искаме“ бе твърде очевидно и неприкрито. Задължителното условие за разглеждане на бюджета от Тристранната комисия бе заобиколено. Работодателите и синдикатите, които седмици преди това бяха в тежък конфликт, бяха високомерно отхвърлени от мнозинството и принудени да застанат заедно в отрицателната си оценка. Всичко това се случваше в контекста на масовото убеждение, че лидерите на мнозинството се канят да апроприират огромни активи чрез крупни сделки, и най-вече петролната рафинерия в Бургас и Българския спортен тотализатор. Приетият с удивителна бързина закон, който поставя активите на „Лукойл“ в България под контрола на „особен управител“ в лицето на досегашния директор на Националната агенция за приходите Румен Спецов, и афишираните планове за концесия на Тотализатора сякаш идваха да потвърдят съмненията, че се готви облагодетелстване на близки до властта фирми. Закономерният резултат от този тип поведение, напомнящо много повече нападателния стил на Делян Пеевски, отколкото лавиращите практики на Бойко Борисов, бе протестна мобилизация, започната от синдикатите, и по-късно подета от други. Може да се каже, че за точно три ноемврийски седмици мнозинството успя да обедини срещу себе си всички – опозиционни партии от целия спектър, синдикални и работодателски организации, граждански структури.

Оставката на правителството. Протестната вълна накара лидера на ГЕРБ Бойко Борисов да обяви, че правителството изтегля проектобюджета и ще внесе друг, от който ще отпаднат ключови идеи като повишения данък дивидент върху фирмите, повишените осигуровки и системата за директен трансфер към приходната агенция. Опозицията в лицето на ППДБ обвини Борисов в неискреност, защото всъщност не е инициирал изтегляне на бюджета, а е лансирал три различни бюджетни варианти – запазване на досегашния проект, нов проект със споменатите три промени, и удължителен бюджет,

запазващ параметрите от предходната година. В отговор Борисов поиска да се даде шанс на правителството да остане, за да може да се избегнат хаосът и несигурността при влизането в еврозоната. Пореден протест, по-многолюден дори от предишните, доведе до оставката на кабинета.

Със своите думи и действия именно Борисов предопредели падането на собственото си правителство. Първо, той показа, че правителството е фактор без значение, защото лидер на една от партиите в мнозинството решава дали и какъв бюджет ще се гласува. Второ, с готовността за отстъпки той разкри, че властта далеч не е толкова непоколебима, колкото е изглеждало, и може да бъде притисната още по-силно. Трето, с трите си бюджетни варианта той денонсира правителствената пропаганда за „единствено възможен бюджет“. И четвърто, с апелите за стабилност при влизане в еврозоната той опроверга своите и на своето правителство бодри твърдения, че никакъв хаос и несигурност с въвеждането на еврото не са възможни.

Оставката на кабинета завари видимо неподготвени коалиционните партньори. Някои от тях, например от Българската социалистическа партия (БСП) и от „Има такъв народ“ (ИТН), обясняваха буквално до деня на оставката, че тя не е „на дневен ред“ и че правителството изпълнява успешно програмата си. Най-важният фактор в управлението, ДПС-НН на Делян Пеевски, също настояваше до последния момент, че няма да допусне „улицата“ да определя съдбата на кабинета. На правителството не бе даден дори шансът да защити своите резултати. Премиерът Росен Желязков съобщи за оставката минути преди гласуване на внесения от опозицията вот на недоверие по икономическата политика. Така мнозинството не успя да изрази доверието си в собствената си изпълнителна власт. Непоследователността в политическата комуникация се задълбочи. Първоначално управляващите обясняваха, че причините за общественото недоволство са „икономически“ и свързани с някои бюджетни клаузи. После самият Желязков настоя, че причините са „ценностни“ и се коренят във високомерно поведение. И накрая прозвучаха заплахите, че причините ще се окажат „социални“ и ще ескалират след въвеждането на еврото.

Президентът. Държавният глава Румен Радев се възползва от трайно изградения си образ на основен критик на управляващото мнозинство и пръв между по-важните политически фигури поиска оставката на правителството още в нощта на втория голям протест. Значението на неговия призив бе подчертано, по пътя на отрицанието, от Делян Пеевски, възприеман за главен фактор в управлението, който обвини президента за създаването на нестабилност и предупреди ППДБ, че със

своите протести работят не за себе си, а за друг. Всъщност позицията на Радев бе по-деликатна, отколкото изглеждаше на пръв поглед. Инициаторите и основни оратори на протестите по никакъв начин не искаха да припознаят държавния глава като политическа алтернатива на падащото правителство. Той съответно, за разлика от 2020 г., не можеше да отиде „при хората“. Ето защо предпочете пътя на институционалното лидерство (показано при консултациите с парламентарните партии преди връчването на проучвателен мандат за ново правителство).

Протестите разкриха както способността на разделените опозиции да действат заедно в екстремни условия, така и непреодолимостта на техните различия. И тъй като Румен Радев не може да претендира да бъде говорител нито на протестиращите привърженици на ППДБ, нито на тези на „Възраждане“, той се стреми да заеме обединителна позиция, без да се ангажира с крайни изявления. Така например Радев не взе на въоръжение решението на Конституционния съд, обявило за противоконституционен актът на председателката на парламента Наталия Киселова да не допусне инициативата за референдум за еврозоната до пленарната зала. Също така Радев не пропусна да се солидаризира с желанията на ППДБ за изцяло машинно гласуване на следващите избори. Най-сбито гледната точка на президента бе синтезирана в новогодишното му обръщение към нацията: налице е „народен консенсус срещу мафията“, който не може да се приватизира от никоя политическа сила. Тезата за „народния консенсус“ звучи примамливо, защото отваря врати към различни електорални ниши. Тук обаче възниква най-голямата загадка, закономерно фокусираща общественото внимание върху президента – дали той планира да използва лично тези електорални ниши. За пореден път през последните години темата за потенциална президентска партия е в дневния ред на партиите и медиите.

Протестът. Машабната протестна вълна, разразила се в България, изненада наблюдатели и политици. До края на ноември битуваше масовото убеждение, че правителството е стабилизирано, и ако са възможни някакви сътресения, те биха възникнали като последица от въвеждането на еврото, но не и по-рано. Връзката между протестна мобилизация и членство в еврозоната бе толкова широко експлоатирана, че заблуди даже големи европейски медии, които в репортажите си от София твърдяха, че българите излезли на улицата в знак на недоволство от европейската валута.

Внимателният анализ на трите протеста, проведени съответно на 26 ноември, 2 и 10 декември, разкрива, че са присъствали както противници на еврото,

така и, в далеч по-голяма степен, негови привърженици. Бюджетната процедура, дала основание на ППДБ да призоват за протест, е само поводът за изблик на дълбоко стаявано недоволство от общата липса на промени и път за развитие, характеризираща българската политика вече години. Първият протест обедини необединимото – леви и десни, работодатели и синдикати, градски либерални слоеве и възмутени националисти. Те наистина не заставаха под общи знамена, но и не бойкотираха протеста. Въпреки че ППДБ бяха безспорните инициатори на мобилизацията и въпреки че техни привърженици придаваха облика на събитията, протестът бе далеч по-разнороден и хетерогенен. В първите дни имаше опити на опозицията да го представи като „бунт на средната класа“, несъгласна с бюджетните тежести

върху бизнеса. По-късно се формира втори опит за категоризация – „протест на поколението Z“, внушаваща младежка енергия срещу едно омръзнало и безперспективно статукво. И двете определения са донякъде пресилени, но не и напълно съчинени. Присъствието на млади хора със средно благосъстояние бе видимо. Кризисният PR на властта, осмиващ протестиращите, че не знаят какво искат, не са излъчили лидери и нямат ясна програма, излезе колкото неуспешен, толкова и неадекватен. В количествено отношение трите протести показаха ескалация и определено надминаха предишната протестна вълна от 2020 г., допускайки сравнения с далечната 2013-а. Това е сила, с която всяка власт трябва да се съобразява.

3

СЪСТОЯНИЕ НА ПАРТИЙНАТА СИСТЕМА

ГЕРБ-СДС. Партията на Бойко Борисов сложи край на управлението, в което беше мандатоносител. От една страна, това е традиционно поведение на Борисов, който, изправен пред организирано недоволство от различни посоки, предпочита да направи крачка назад. От друга страна, задълбочава несигурността на партийния актив, че лидерът знае какво прави и е способен да гарантира дългосрочно властово присъствие.

Ситуацията след частичните местни избори в Пазарджик през октомври, когато Борисов се опита да вземе политическата инициатива и да инициира „преформатиране“ на управлението в полза на ГЕРБ, но бе брутално пресечен от Делян Пеевски, създаде впечатлението за мнозинство, в което ГЕРБ все повече се превръща в присъдружна партия на Новото начало, олицетворявано от Пеевски. От гледна точка на властовите амбиции на Борисов, подобно положение е трудно приемливо. Стана ясно, че при тази конфигурация Борисов не би могъл да излезе от сянката на Пеевски. Първият протест, насочен основно срещу доминацията на Пеевски в управлението, завърши с провокации, при които беше нападат офис на ГЕРБ. Провокаторите, когото и да са обслужвали, показаха на българското общество, че Борисов и Пеевски са заедно.

Решението да предизвика оставка на кабинета изцяло съответстваше на личния политически интерес на Борисов. Лидерът на ГЕРБ не харесваше управленска формула, в която той носи основната отговорност, но друг ръководи процесите; която стимулира всички опозиционни сили и обществени фактори да се обединяват срещу кабинета; и която ще е принудена да удържа критиките в първите месеци от въвеждането на еврото. Най-изгодно за Борисов са предсрочни избори, които ще го освободят от отговорност, ще стопират, поне временно тенденцията на изтичане на кадри на ГЕРБ към ДПС-НН, и ще му отворят нови полета за маневриране. Някои наблюдатели смятаха, че Борисов не би посмял да предприеме такъв ход заради страх от наказателна акция от страна на Пеевски. Такава наказателна акция обаче в настоящия етап

е не твърде вероятна. Пеевски съзнава, че не може да мине без ГЕРБ и Борисов и сега, и след евентуални нови избори. В този смисъл Борисов играе сигурна игра, иил поне така му се струва. Неговата публична роля спокойно може да бъде на добронамерен патриарх, който възпира всички останали партии от прекалени и неразумни действия, и се грижи за стабилността на страната.

„Продължаваме промяната – Демократична България“ (ППДБ). Коалицията, която доскоро не можеше да намери удачна политическа позиция за атака срещу мнозинството, и която страдеше от вътрешна фрагментация, получи неочакван шанс за възход от арогантното поведение на мнозинството. ППДБ дадоха политическия старт на протестите. Видимо беше обаче, че мащабът на протестната мобилизация ги изненада. Още първият протест поиска единогласно оставката на кабинета, а ППДБ известно време след това продължаваха да настояват, че основното им искане е оттегляне на бюджета. Едва когато стана очевидно, че рискуват да загубят подкрепата на протестиращите, се принудиха да отправят призив за оставка, и то след като президентът Радев и всички останали опозиционни партии вече бяха направили това. Причината за колебанието им се коренеше в опасенията, които и досега не са опровергани, че политическа криза и предсрочни избори могат да бъдат капитализирани много по-ефективно от президента, отколкото от тях. В интерес на ППДБ по-скоро би било правителството да остане, но напълно делегитимирано, като ново издание на кабинета „Орешарски“ от 2013-14 г., и под постоянния натиск на протести, за да бъде сговорчиво и склонно към отстъпки. Само че ескалацията на политическото напрежение бързо зачеркна този вариант.

Неохотата на ППДБ да излезе с ясни и изчистени послания бе преодоляна от председателя на ПП Асен Василев, който встъпи в ролята на неформален лидер на цялата коалиция. В телевизионно предаване той заяви две важни неща – че протестът не е техен, а на всички българи, но те могат да го представляват политически; и че промяната в

модела на управление може да настъпи само при абсолютно мнозинство от 121 депутати на ППДБ в бъдещия парламент. Незабавно последваха иронични коментари от политици и медии. Но ходът на Василев бе политически правилен. След като ППДБ е факторът, който в най-голяма степен се е ангажирал с протестите и който носи политическата отговорност за падането на правителството, има правото да поиска да управлява, а заявката за абсолютно мнозинство го освобождава от неприятното задължение постоянно да се обяснява с кого ще се коалира и с кого не.

Въпросът оттук нататък е дали ППДБ ще може да удържи един умерен и отговорен тон към предизборния процес, или ще се плъзне към обичайната си практика на самовъзвеличаване и самозатваряне в една малка градска либерална общност, която би отблъснала мнозинството колебаещи се избиратели. Протестът срещу свалянето от ефир на популярната журналистка Мария Цънцарова, лансирането в медиите на съмнително подготвени лица от поколението Z с аурата на комсомолски активисти, внезапно породилите се претенции за представителство на българските турци са примери за действия, които могат да дадат обратен ефект.

„Възраждане“. Рейтинговият застой на партията основателно притесняваше нейното ръководство, а перспективата на скорошни избори направи задачата за преодоляване на този застой още по-належаща. „Възраждане“ трябва да убеди избирателите, първо, че лидира националистическото пространство, въпреки усилията на „Морал, единство, чест“ (МЕЧ) и „Величие“ да му оспорят тази роля, и второ, че има реален шанс не само да разшири парламентарното си представителство, но и да управлява страната. Партийният шеф Костадин Костадинов се включи дейно в протестите, за да представи себе си като видима част от енергията за промяна, и насърчи съпротивата срещу еврото независимо от очевидната ѝ безполезнаост. Наративът на Костадинов в предизборната ситуация е вече публично очертан, още преди другите партии. В този наратив политическото пространство е разделено на три лагера: суверенисти, мафиоти и еничари. Първите са националистите, представлявани от „Възраждане“, като в този случай етикетът „националисти“, прекалено оспорван и девалвиран напоследък, е заменен с по-общо европейско понятие, изразяващо защитата на националния суверенитет срещу всякаква намеса отвън. „Мафиотите“ е събирателен израз за досегашните управляващи от модела „Борисов-Пеевски“, докато с термина „еничари“, познат от историята на Османската империя, в която деца на християнски семейства са били възпитавани в най-голяма омраза срещу собствените им сънародници, са обозначени „фалшивата алтернатива“ на „мафиотите“ в лицето на проевропейските ППДБ.

В обяснението на Костадинов политическото бъдеще на страната ще се реши от сблъсъка на тези три лагера. Костадинов предлага благоприятен сценарий, в който „Възраждане“ получава абсолютно мнозинство и управлява според суверенистките си разбирания, и неблагоприятни, при които кризата продължава и правилното решение се отлага, но не се отменя. Единственият несигурен елемент в този наратив е мястото на президента Радев. И макар че Костадинов го атакува с обвинението, че не е направил достатъчно за спиране на членството на България в еврозоната, същевременно намеква, че „Възраждане“ може да управлява в коалиция с него. Явно е, че отношението към Радев ще се определя според развитието на политическия процес.

Движение за права и свободи – Ново начало (ДПС-НН). В рамките на една година от последните парламентарни избори ДПС-НН постигна забележителен успех, последван от изправяне пред огромен провал. От четвърта политическа сила с едва 29 депутати, заплашена със „санитарен кордон“ от почти всички останали, ДПС-НН се оказа главният фактор в управлението, който контролира правителство, парламентарен процес, съдебна система, местна власт и служби за сигурност. Безпардонността, с която се случваше това, имаше своята цена, и лидерът Делян Пеевски трябваше да я плати. Точно както през 2013 г., когато непреклонната му амбиция да оглави Държавната агенция за национална сигурност обедини срещу него цялото българско общество, така и през 2025 г. той постигна същото. Бюджетната процедура бе само черешката на тортата на един политически натиск, който – поне според публичните ефекти – уплаши политическите елити и извади обществото от състоянието на апатия. В такъв момент, в който единствено гъвкавостта може да бъде политическо качество, Пеевски демонстрира липса на всякакви сетива за политически баланс и за обществено мнение. Той организира контрапротести в цялата страна в защита на правителството и допълнително разгневи мнозинството от хората, получили още една причина да излязат на площада. И успоредно с това той заяви, че атаката срещу него е атака срещу българските турци и роми, с което по съвършено неприемлив начин опита да генерира етническо напрежение, и да се идентифицира с етническите малцинства в партия, в която тази идентификация винаги е изисквала съответния етнически произход. Тактиката не проработи. Пеевски бе принуден да приеме както оставката на правителството, така и създамата се нова политическа ситуация. ДПС-НН вероятно има значително по-голям електорален мащаб, отколкото през октомври 2024 г., но пък се радва и на значително по-голяма съпротива от всички посоки. Това усложнява задачата на партията да бъде ако не по-важен, то поне също толкова важен фактор в едно бъдещо следизборно управление.

Българска социалистическа партия – Обединена левица (БСП-ОЛ). Социалистите излизат от управлението със сериозни имиджови щети. Тяхното участие в правителството вероятно може да бъде оправдано с необходимостта да се излезе от безкрайния цикъл предсрочни избори, а ролята им да се защити с примери за реални достижения в социалната сфера, но образът на формация, зависима от ДПС-НН и Делян Пеевски, трайно засенчи всички потенциални позитиви. Широко споделяно бе убеждението, включително сред червените симпатизанти, че всички важни решения на партията се вземат извън нея.

Оставката на правителството предизвика странен политически резултат. БСП открито оцени правителствения си мандат като успешен, но независимо от това цялото Изпълнително бюро на партията, без председателя, подаде оставка. Това вероятно е първият случай, в който предполагаемият успех се наказва с оставка. Решението на Бюрото доведе до критики, че наблюдаваме апаратна игра – оставките са подадени, за да се вмени цялата отговорност на председателя Атанас Зафиров и при необходимост той да бъде политически жертван. Чуха се гласове, включително на бившия правосъден министър Крум Зарков и на депутата Иван Петков, че е необходим по-сериозен пример за носене на отговорност, и че главната вина не се състои в една или друга управленска грешка, а в обезличаването на партията. Предстои да се види дали силите на статуквото, разпределили своето влияние по върховете на партийния елит, ще удържат властта си и ще представят някакви козметични промени като цялостно ребрандиране. Но проблемът за политическото, и в частност парламентарното бъдеще на БСП определено стои на дневен ред. В този смисъл позицията на младежката структура на партията, озаглавена „Ако не се променим, ще загинем. Рестарт – тук и сега“, приета преди 6 месеца, заслужава да бъде спешно осмислена от ръководството в оставка.

„Има такъв народ“ (ИТН). Партията посрещна оставката на правителството с прекалено емоционална реакция. Лидерът на ПГ Тошко Йорданов в специално изявление заплаши българските граждани, че без това правителство ще получат хаос. Близко едногодишният престой на ИТН във властта сякаш им беше създал убеждението, че ще продължи вечно. В последните месеци правеше впечатление арогантно поведение на политици от партията, насочено не срещу елита, каквато е традицията в средите на ИТН, а срещу обикновените хора. Същевременно ИТН така и не намери адекватна реакция на обвиненията, че са обещали да управляват без Делян Пеевски, но на практика всекидневно работят заедно с него.

Падането на кабинета изправи ИТН пред сложна ситуация. Вече са налице вътрешни сътресения, свързани например с напускането на популярния депутат Андрей Чорбанов и на местни координатори в провинцията. Партийният лидер Слави Трифонов организира видеодискусия със своите заместници, в която обаче не успя да излезе с нито една инициатива или новина, а повтори обичайните си критики срещу ППДБ. Единственото усилие да се фиксира политическа ниша в навечерието на изборите е опитът да се формулира дилемата „чалга срещу жълти павета“, в която ИТН гордо се самоидентифицират с чалгата и с масовия народен бит и вкус срещу показната снобска елитарност на градската десница.

Алианс за права и свободи (АПС). Проведе се учредително събрание на новата партия АПС, създадена от привърженици на бившия лидер на ДПС Ахмед Доган. Събранието избра Доган за „почетен председател с оперативни функции“ и излъчи 17-членно ръководство с четирима съпредседатели: Танер Али, Димитър Николов, Севим Али и Хайри Садъков. Приета бе и декларация, която подчертава евроатлантическите ценности, извежда на преден план правата и свободите на хората и предупреждава срещу олигархията и завладяната държава. Вместо да се превърне в рейтингов стимул, обаче, актът на създаване на партията мина почти незабелязано. Посланията бяха абстрактни и скучни, водещите лица непопулярни, а самият Доган обяви единствено, че „не е добре“. Не се реализираха обещанията, че в ръководството на формацията ще влязат авторитетни фигури като евродепутата Илхан Кючюк или бившия кмет на Кърджали Хасан Азис, или представители на младежката структура. Събитието не бе капитализирано медийно. От АПС не съумяха да използват нито един повод за публично лансиране на предложената от тях алтернатива, включително консултациите при президента. Потвърждава се мнението, регистрирано и от социологически проучвания, че „проектът на Доган“ няма нито енергия, нито идеи, нито особени шансове за електорален възход, поне не и в стартовия си формат.

„Морал, единство, чест“ (МЕЧ). Партията поддържа най-радикалната реторика в българския парламент. „Революция“ е стандартна дума от речника ѝ. Успоредно с радикалното говорене, наблюдава се и радикално поведение, изразено във физически сблъсъци в пленарната зала. Изглежда, че партийният лидер Радостин Василев разчита предимно на сензационните си изявления и действия за набиране на електорална подкрепа, особено с инструментариума на социалните мрежи. Доскоро той се стремеше да балансира между либералните и националистическите опозиции, като представя себе си за единствен мост между тях. ППДБ действително си сътрудничат с МЕЧ при внасяне на вото-

ве на недоверие, но ясно показват, че не разглеждат МЕЧ като нормален партньор. Единственото, което прави приемлив МЕЧ за ППДБ, е липсата на ясни проруски нагласи. Във всяко друго отношение МЕЧ е третиран като част от „реакционния“ и „популистски“ националистически лагер.

В надвисналата предизборна ситуация МЕЧ се ориентира именно към еднозначна националистическа стратегия. Върви планомерна атака, включително с разкрития и записи, срещу „Величие“, набедена, че не е партия, а престъпна група. „Възраждане“ са обвинени, че са фалшиви националисти в угода на ГЕРБ и ДПС-НН. Василев рязко засили критичността си срещу европейската валута и се самоопредели като „евроскептик тип Орбан“.

„Величие“. Партията е поредната, която понесе тежки имиджови удари. Общи са усилията на другите две националистически формации, „Възраждане“ и

МЕЧ, да маргинализират „Величие“ и да я представят като престъпно бизнес начинание. Антикорупционната комисия и прокуратурата изненадващо сякаш потвърдиха тези твърдения след показна акция срещу бизнес проекта на лидера на „Величие“ Ивелин Михайлов, т.нар. Исторически парк. В хода на акцията седем души бяха арестувани за пране на пари и бяха анонсирани данни за престъпление на „лице с депутатски имунитет“, а именно Михайлов. Разследването по темата се води от години. За мнозина наблюдатели изглеждаше странно, че е пристъпено към действия точно в навечерието на предизборна кампания. Отбранителната стратегия на Михайлов е логична. Той твърди, че е най-големият враг на управляващия тандем Борисов-Пеевски, защото само срещу него от партийните лидери текат наказателни процедури. Но също единствен от партийните лидери Михайлов еднозначно изрази подкрепа за президента Радев и дори обяви, че смята да управлява заедно с него след едни бъдещи избори.

4

ПРОГРЕСИВНИЯТ ПОЛИТИЧЕСКИ И ОБЩЕСТВЕН ДНЕВЕН РЕД

Краят на годината бе белязан от поредна вълна на синдикална активизация. Двата основни профсъюза в страната, Конфедерацията на независимите синдикати в България (КНСБ) и Конфедерацията на труда „Подкрепа“, бяха първите, които започнаха протестни действия срещу проекта за държавен бюджет за 2026 г. и изпревариха инициативите на политическите партии. Показателен за решителността на КНСБ и „Подкрепа“ бяха два факта: че за първи път от години обект на несъгласие бе бюджетът в неговата цялост, както и процедурата по приемането му; и че категорично бе оспорена пропагандата на правителството за „най-социалния“ възможен бюджет. Нещо повече, синдикатите заеха и принципна протестна позиция по редица сектор-

ни случаи, между които разходите за медицински специалисти и за работещите в системата на социалното осигуряване и в националната статистика. Формираха се ясни послания, които прозвучаха силно в публичното пространство – а именно, че „социалният“ характер на един бюджет се определя не само от политиката на разходите, но и от тази на приходите, и най-вече данъчно-осигурителната политика; и че политиката на ръст на доходите губи своята ефективност когато е дебалансирана и създава диспропорции между професионалните групи. Може да се каже, че българските синдикати в най-висока степен защитиха хората на труда, концентрирайки се върху ревизиите на бюджета вместо върху оставката на правителството.

5

ОСНОВНИ ИЗВОДИ, ПРОГНОЗИ И ПРЕПОРЪКИ

Българските политически среди, с видимото изключение на ППДБ, изглеждат все по-силно привлечени от перспективата на тръмпизма в политиката, разбираан като поле за сделки, включително във връзка с войната в Украйна, и като утвърждаване на местни консервативно-олигархични елити, без оглед на ценностни или международноправни съображения. Явните трудности на ЕС да присъства като фактор в глобалната политика допринасят за тези настроения. Примерът на унгарския премиер Виктор Орбан е вдъхновяващ за мнозина, ако на другата везна не натежаваха притесненията за загуба на европейска подкрепа, толкова ключова за легитимацията на повечето български партии.

Падането на кабинета Желязков е продукт на политическо самонадценяване. Управляващите погрешно абсолютизираха доминиращите нагласи срещу безкрайни предсрочни избори и липса на икономическа и бюджетна стабилност. В медиите се появи точен коментар, обобщаващ ситуацията – мнозинството си въобрази, че са го избрали за да прави каквото иска, а не просто за да няма избори. За едно 11-месечно управление, най-продължителното от 5 години насам, правителството не съумя да си извоюва авторитет, а премиерът Росен Желязков нито за секунда не излезе от образа на „сламен човек“, направляван от фигури извън самото правителство и често публично мъмрен от тях.

Масовите протести извадиха наяве мобилизация на гражданското общество, която безспорно е положителен знак и вдъхва надежди за промяна. Трудно обаче може да се прецени дали предстои период, в който гражданите действително ще бъдат коректив на властта, и най-вече на нейното самозабравяне, или с оставката на кабинета протестната енергия ще стихва. Трябва да се признае, че тази оставка е и своеобразен шанс за ГЕРБ и ДПС-НН. Голяма е вероятността те да контролират бъдещото служебно правителство, без да носят отговорност, и да разпалят страховете на хората от хаос, спекула и несигурност, за да лансират отново себе си като единствени носители на стабилност. Отсега може да се прогнозира, че предизборната кампания ще бъде изпълнена с мръсни номера и политически натиск. Въпросът за избирателната активност през последния четвърт век в България винаги е зависил повече от появата на нов значим политически иг-

рач и по-малко от общественото недоволство или от протестните нагласи. Това, разбира се, е урок от миналото и в никакъв случай предопределеност за бъдещето. Вече има коментари, че протестиращите не са гласуващи, и че на очертаващите се във втората половина на март избори ще бъдем свидетели на позната електорална картина.

Най-голямата загадка продължава да бъде поведението на президента Румен Радев. Всички предизборни сметки биха излезли погрешни ако той реши да участва на изборите със своя политическа партия. На този етап прогноза не може да бъде направена. От една страна, това е негов шанс да оглави общественото недоволство срещу цялото парламентарно статукво. От друга страна, Радев като че ли дава сигнали, че иска да изпълни докрай конституционните си задължения като президент. Прогнозата става още по-сложна, ако вземем предвид вече битуващи хипотези, че изборите през март няма да бъдат последните през годината и ни предстои нов изборен цикъл. При всяко положение една партия на президента – сега, след шест месеца или след година – ще се сблъска с проблема за политическите партньори. В това отношение президентът е облагодетелстван, че все повече политически и обществени актьори не виждат място за себе си в сегашната формула на статуквото и макар и „с отвращение“ биха се наредили до него.

Влизането в еврозоната актуализира притесненията на хората от спекула и обедняване, срещу които вече не стои дори хипотетичният авторитет на едно редовно правителство. Управляващото мнозинство, въпреки че имаше всяка възможност за това, отказа да приеме нов бюджет за 2026 година, и по този начин обрече хората при растяща инфлация на замразени доходи. Предупрежденията на премиера Желязков за бъдещи „социални протести“ не звучат напълно абстрактно. Но протести срещу кого и за какво? В условията на зараждаща се политическа криза социалното недоволство може да бъде далеч по-малко контролирано и манипулирано в подходяща посока, отколкото досегашните управляващи очевидно смятат.

Предстоят месеци на несигурност, в които различни сценарии са допустими.

ЗА АВТОРА

Д-р **Борис Попиванов** е доцент по политология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Изследванията му са концентрирани в областта на политическите идеологии, теорията и историята на лявото, както и българския преход.

ИЗДАТЕЛ

Фондация Фридрих Еберт | Бюро България
Ул. Княз Борис I 97 | 1000 София | България

Отговорен редактор:
Жак Папаро | Директор, ФФЕ, Бюро България
тел.: +359 2 980 8747 | факс: +359 2 980 2438
bulgaria.fes.de

Контакт:
office.sofia@fes.de

Използването с търговска цел на всички, издадени от Фондация Фридрих Еберт (ФФЕ) публикации, не е позволено без писменото съгласие на ФФЕ.

ЗА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Фондация Фридрих Еберт България издава „ПОЛИТ-БАРОМЕТЪР“ от 2000 година насам, анализирайки актуалните и дългосрочни политически процеси и идентифицирайки тенденциите в българската политика със специален фокус върху политически партии като главни актьори на демокрацията.

В ситуация, в която качеството и безпристрастността на българските медии са под въпрос, имаме за цел да предоставим на българските и чуждестранните читатели научна основа за по-нататъшна политическа дискусия.

bulgaria.fes.de

ПОЛИТБАРОМЕТЪР

Година 25, брой 6
Ноември-декември

Оставката на кабинета Желязков изправи страната пред поредни предсрочни избори.

Масовите граждански протести препотвърдиха нелегитимността на модела на управление, олицетворяван от Бойко Борисов и Делян Пеевски.

България влиза в еврозоната в условията на политическа криза и социални страхове.

Повече информация по темата ще намерите тук:
bulgaria.fes.de